ХРОНІКА

DOI: 10.31393/reports-vnmedical-2020-24(4)-30

УДК: 61(092):351.746.1:37.014.61

УЧАСТЬ М. І. ПИРОГОВА В РОБОТІ МЕДИЧНОЇ РАДИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ І МЕДИЧНОЇ КОМІСІЇ ПРИ МІНІСТЕРСТВІ НАРОДНОЇ ОСВІТИ

Коваленко Л. Г., Антощук К. Ф., Юкальчук М. І.

Національний музей-садиба М. І. Пирогова (вул. Пирогова, 155, м. Вінниця, Україна, 21008)

Відповідальний за листування:
e-mail: muz-pirogov@ukr.net

Статтю отримано 17 вересня 2020 р.; прийнято до друку 28 жовтня 2020 р.

Анотація. В статті мова йде про участь М. І. Пирогова в роботі Медичної ради Міністерства внутрішніх справ і Тимчасового медичного комітету при Міністерстві народної освіти, реформу вищої народної освіти в Російській імперії, заснування медичного факультету в університеті Св. Володимира (м. Київ).

Ключові слова: М. І. Пирогов, Медична рада, Тимчасовий медичний комітет, Медико-хірургічна академія, міністерство, реформа, університет, медичний факультет.

Внесок М. І. Пирогова у вітчизняну та світову медичну науку та загальнолюдську культуру воістину великий [1]. У лютому 1841 року він був запрошений до Петербурзької медико-хірургічної академії, де розпочалася його багатогранна, повна кипучої енергії діяльність, зокрема, створення госпітальних хірургічних і терапевтичних клінік, що дозволило успішно провести реформу медичної освіти.

З ініціативи М. І. Пирогова 1844 року при Медико-хірургічній академії був відкритий перший у світі Анатомічний інститут, метою якого стала підготовка анатомів для університетів Росії. М. І. Пирогов був призначений директором цього інституту. Петербурзький період діяльності вченого увійшов в історію вітчизняної медицини як період найбільшої творчої напруженості. За цей час безмежно насичена його науковими досягненнями клінічна медицина змогла заявити про себе на весь голос. Це були роки інтенсивної та плідної наукової роботи, розквіту його таланту як хірурга і викладача. Тут він написав низку фундаментальних наукових праць, які принесли йому світову популярність.

У 1843-1844 рр. М. І. Пирогов формулює в капітальній праці "Повний курс прикладної анатомії людського тіла" основні положення створеної ним науки - топографічної анатомії. 1850 року за це дослідження вчений був удостоєний Демидівської премії. Тоді ж була опублікована робота "Анатомічні зображення зовнішнього вигляду і положення органів, що знаходяться в трьох головних порожнинах людського тіла".

Важливою для цього періоду стала також "Патологічна анатомія азіатської холери" (1849 р.), в якій використовувались матеріали дослідження понад 800 холерних трупів. Ця робота також була відзначена Демидівською премією.

Впродовж 1851-1858 рр. М. І. Пирогов підготував 4-томний атлас "Топографічна анатомія розпілів, проведених у 3-х напрямках через заморожене тіло людини",

який так само був відзначений Демидівською премією 1860 року. Про масштаби роботи вченого свідчить той факт, що атлас містив понад 900 бездоганно виконаних малюнків і детальні пояснювальні тексти.

Вичерпне визначення ідеального хірурга М. І. Пирогова дав академік АМН СРСР Сергій Сергійович Юдін (1891-1954): "Всі види ремесл вимагають особливих навичок. Але в жодній галузі людської діяльності не поєднується стільки різних специфічних якостей, як у хірургії. Тут потрібні чіткість і швидкість пальців скрипалі і піаніста, точність окоміру і увага мисливця, здібність розрізняти найдрібніші нюанси кольору та відтінків" [14].

Відаючи належне заслугам М. І. Пирогова в галузі вищої медичної освіти, його одночасно було призначено членом Медичної ради Міністерства внутрішніх справ і членом Тимчасового комітету при Міністерстві народної освіти та реорганізації вищої медичної школи.

Заснування Медичної ради в Російській імперії тісно пов'язане з іменем графа Кочубея, міністра внутрішніх справ при імператорі Олександрі І.

20 грудня 1803 року Кочубей представив на найвищий розгляд доповідь про "нове утворення" - Медичне управління, замість колишньої Медичної колегії, до складу якого увійшла і новостворена Медична рада. На оригінальній доповіді було накладено резолюцію "Быть по сему", і 31 грудня 1803 року вийшов наказ Урядовому Сенату про приєднання справ Медичної колегії до відомства Департаменту внутрішніх справ та про заснування при цьому департаменті Медичної ради.

Організація Медичної ради і завдання, що покладалось на неї, були зафіксовані в "Положенні для Медичної ради", до якого додавався також штат Медичної ради. Серед інших пунктів там були наступні:

І. Медична рада складається з невизначеної кількості членів як присутніх, так і відсутніх поза чи в межах держави зі знаннями і загальною повагою.

ІІ. При раді знаходиться вчений секретар з одним

помічником і двома перекладачами.

IV. У раді головує декан, якого обирає рада з числа її членів на три роки.

V. Управляючий відділенням експедиції не втручається в учені роздуми ради, сприяє всіма своїми способами, щоб установа відповідала своїй меті [6].

На урочистому засіданні при відкритті Медичної ради, яке відбулося 9 квітня 1804 року, вчений секретар Фрідріх Карлович Уден (1754-1823) висловив свої погляди на значення медицини для держави і на ті функції, що їх буде виконувати Медична рада [6]. Серед іншого він висловив побажання, аби уряд забезпечив лікувальною допомогою людей всіх станів і становищ, зокрема, і бідне населення. На Медичну раду Ф. К. Уден дивився як на вчену дорадчу колегію і наголошував, що Медична рада має турбуватися, аби "шляхом обміну думок на засіданнях цієї вченої ради розвивалась, досягала успіхів і вдосконалювалась лікувальна наука і щоб вітчизняні лікарі... могли своєю наполегливою працею завоювати почесне місце в низці вчених всього світу" [6].

Однак недовго Медична рада залишалась у віданні Міністерства внутрішніх справ. 1809 року вона була передана Міністерству народної освіти без зміни програми своєї діяльності.

Слід зазначити, що сфера діяльності Медичної ради була досить широкою. На її засіданнях розглядалися і обговорювалися нові методи лікування, відкриття, винаходи, рецензувалися наукові твори. Розглядалися заходи по боротьбі з епідеміями, екзамнувалися іноземні лікарі, присуджувалися вчені ступені доктора медицини, розроблялися документи, спрямовані на організацію лікувальної справи в державі.

Однією з важливих функцій Медичної ради був розгляд дозволів на ввезення іноземних фармацевтичних засобів, мінеральних вод, а також на приготування російських засобів, препаратів та мінеральної води. Крім того, дозволені та заборонені препарати вносились до відповідних списків, які щорічно переглядалися Медичною радою. Варто зазначити, що кількість відхилених клопотань стабільно перевищувала кількість дозволів на допуск лікарських засобів до обороту. Причиною відмови досить часто було визнання препарату таким, що "може спричинити шкоду здоров'ю споживача" [13].

Серед перших членів Медичної ради були такі відомі діячі медицини як Я. В. Вілліє (1768-1854) - військовий лікар, хірург, президент СПб МХА, який очолив медичний департамент військового міністерства, М. К. Карпінський, Ф. Т. Тихорський, Г. М. Ореусті та ін. Впродовж подальших років склад Медичної ради і напрямок її діяльності зазнавали різних змін.

1841 року, до моменту прибуття М. І. Пирогова до Санкт-Петербурга, було затверджено нове положення про Медичну раду, де серед іншого було вказано:

- Медична рада є найвище в державі лікувально-навчальне, лікувально-поліцейське і лікувально-суддівське місце, на чолі якого був голова, а члени ради розпо-

ділялись на "неодмінних", тобто тих, які посідали відповідні посадові пости, і дорадчі, які і складали головну частину Медичної ради;

- зобов'язати кожного з членів ради окремої частини надавати звіт про дії цієї частини;

- щоб ніякий захід з медичного упорядкування не був представлений на "найвище" затвердження без попереднього обговорення на Медичній раді і т. ін. [6].

Цього ж 1841 року сталося нове перетворення в Міністерстві внутрішніх справ і в Міністерстві народної освіти. З цього приводу М. І. Пирогов, якого невдовзі було призначено членом Медичної ради, а пізніше членом Тимчасового медичного комітету для реорганізації медичної навчальної частини у закладах Міністерства народної освіти, писав: "У першому з них відбулось переродження Медичної ради, а в іншому - заснування особливої комісії зі справ, що стосувалися медичних факультетів..."

Попередня Медична рада була такою дивною установою, що члени її мали право робити докторами медицини без іспиту один одного та інших осіб, які їм подобалися" [11].

Тимчасовий медичний комітет був створений як експертний орган при міністрі народної освіти для оцінювання окремих пропозицій університетських рад, які надходили до Міністерства в ході реформи управління вищими навчальними медичними закладами, яка розпочалася 1840 року.

У березні 1841 року Тимчасовий медичний комітет став повноважним інтелектуальним штабом комплексної реформи вищої медичної освіти, який займався розробкою ідеологічних основ і нормативної бази цієї реформи.

Нова Медична рада була досить вдало сформована. Головою ради обрано лейб-медика Михайла Антоновича Маркуса, який залишався на цій посаді впродовж 23-х років. Неодмінними членами ради були С. Ф. Гаєвський, І. Ф. Гюль, Д. К. Тарасов, Ф. М. Отсоліт, а дорадчими - М. Ф. Арендт, І. В. Буяльський, І. Т. Спаский, Є. І. Раух, М. І. Пирогов, який був обраний 21 грудня 1841 року, К. К. Зейдліц, С. Ф. Хотовіцький. Ученим секретарем обрано Олександра Петровича Загорського, з яким М. І. Пирогова поєднувала багаторічна дружба з юнацьких літ.

Тимчасовий медичний комітет діяв 9 років, впродовж яких він займався всіма питаннями реформи вищої медичної освіти, що відбувалася в Російській імперії у 40-х роках XIX ст.

Відтепер Медична рада стала виключно адміністративною і судово-лікувальною установою. Міністр народної освіти С. С. Уваров передав до цієї ради всі факультетські справи. М. І. Пирогов у своєму "Щоденнику старого лікаря" зазначав: "Усі справи і навіть вибори медичного факультету всіх російських університетів проходили через наші руки. Особливо заново затверджений у той час медичний факультет Київського університету св. Володимира майже повністю затверджувався і обирав-

ся нашою комісією" [11].

Будучи членом Медичної комісії при Міністерстві народної освіти М. І. Пирогов брав активну участь у її роботі та був одним із безпосередніх ініціаторів створення останнього факультету і вибору його кадрового складу.

Забігаючи наперед, варто зазначити, що М. І. Пирогов впродовж всього життя і за час роботи у складі Медичної комісії і під час перебування на посаді попечителя Київського навчального округу, і під час проживання у своїй садибі Вишня завжди надавав Київському університету практичну допомогу, сприяв розвитку діяльності його кафедр, зокрема хірургічних.

До речі, у плеяді професорів новоствореного факультету було чимало учнів М. І. Пирогова. Вони слухали його лекції, працювали з ним, переймаючи його досвід. А з часом, уже працюючи, впроваджували його ідеї у своїй викладацькій діяльності та розробляли близькі наукові напрямки. Серед них Микола Іванович Козлов (1814-1889), перший завідувач кафедри анатомії університету св. Володимира. Його наукові погляди щодо анатомії сформувались під впливом М. І. Пирогова ще тоді, коли той навчався у Дерптському професорському інституті. Йому судилося брати безпосередню участь у формуванні медичного факультету Київського університету. Широко ерудований науковець 1841 року був затверджений екстраординарним, 1842 р. - ординарним професором анатомії, а 1844 р. - ординарним професором кафедри "патологічної" фізіології з патологічною анатомією, започаткував курс загальної патології, викладав патологію, фармакологію, історію медицини, однак серед його наукових інтересів важливе місце займала патологічна анатомія. Окрім усього М. І. Козлов заснував при Київському університеті патологоанатомічний музей.

Вагомий внесок у розбудову медичного факультету зробив засновник і керівник кафедри анатомії Київського університету Олександр Петрович Вальтер (1817-1889), ще один з учнів та палких прибічників М. І. Пирогова. Він теж навчався у Дерптському університеті, а згодом служив молодшим ординатором у другому військово-сухопутному госпіталі у Санкт-Петербурзі. Після успішного читання показових лекцій на зібранні Тимчасового медичного комітету 1843 року за рекомендацією М. І. Пирогова та інших членів комітету О. П. Вальтер був призначений ад'юнктом кафедри фізіологічної анатомії університету св. Володимира.

Значну роль відіграла думка членів Тимчасового медичного комітету, зокрема М. І. Пирогова, щодо необхідності переміщення анатомічного театру з головного до окремого спеціалізованого університетського корпусу. Питання щодо обрання місця і будівництва спеціально спроектованого приміщення анатомічного театру належить О. П. Вальтеру, який працював над ним разом з відомим архітектором О. В. Беретті. Він виявив неабияку наполегливість і домогся будівництва (1851-1853 рр.) його для потреб медичного факультету. За словами наступника О. В. Вальтера професора анатомії В.

О. Беца "це був справжній палац науки, який за своїми можливостями перевищував більшість подібних європейських закладів" [1]. Нині у цьому приміщенні розташований Національний музей медицини України.

З 1843 р. першим деканом медичного факультету Київського університету був призначений один з головних його фундаторів Володимир Опанасович Караваєв (1811-1892). Це один з найталановитіших учнів і послідовників М. І. Пирогова, який неодноразово переобирався на цю посаду. Його професійний шлях з самого початку був тісно пов'язаний з Пироговим. Адже Микола Іванович став його наставником та порадиником ще з Дерптського університету, коли Караваєв працював там на кафедрі хірургії під керівництвом молодого вченого, слухав його лекції, асистував при операціях, захистив дисертацію.

Будучи деканом медичного факультету, активно сприяв формуванню і становленню нових кафедр, домогся повної автономії медичного факультету. У науковій і практичній діяльності В.О. Караваєв дотримувався анатомо-фізіологічного напрямку свого великого вчителя.

Одним з перших завдань, отриманих М. І. Пироговим від Тимчасового медичного комітету, було доручення від 24 лютого 1842 року зробити висновок про лікування із застосуванням гальванічного струму, що вже майже рік проводилось лікарем Ґуставом Крусселем. За попереднім відгуком старшого лікаря Маріїнської лікарні Шперера, гальванічний метод допомагав при лікуванні катаракт. Для остаточного вирішення була створена комісія, до якої, поряд з Х. Х. Соломоном і С. Я. Нечаєвим, був включений М. І. Пирогов.

Через два з половиною місяці, 4 травня 1842 року Пирогов доповів Медичній раді, що "...факти, зібрані на цей час... хоч і беззаперечно доводять дію гальванізму на потемнілий кришталик ока, проте... необхідні ще повторні спостереження для вирішення питань щодо застосування нового чи старого методів, вигідних для хворого, пов'язаних з найменшою небезпекою і, зокрема, яким чином діє гальванічний струм на потемнілий кришталик" [4].

Медична рада погодилась з думкою щодо способу використання гальванічного лікування. Крім того Рада мала на увазі, що варто зайнятися випробуванням дії гальванізму (електроструму) і при лікуванні місцевих хвороб, наприклад, виразок тощо.

Перевірка методу Ґ. Крусселя затягнулась на декілька років. 6 лютого 1845 року М. І. Пирогов на засіданні Медичної ради доповідав: "1. Що стосується лікування катаракти гальванізмом, то до цього часу неможливо було виявити жодних позитивних результатів, бо було мало хворих з потемнінням кришталика; було зроблено лише три дослідження...; 2. Що стосується лікування потемніння рогової оболонки, можна вже зробити позитивний висновок, що гальванізм... належить до дієвих засобів у цій хворобі" [4].

22 березня 1850 р. Ґ. Круссель знову подав до Ме-

дичної ради МВС клопотання визнати його метод. Медична рада звернулася до М. І. Пирогова, який дає такий висновок: "...варто сказати з чистою совістю, що пан Круссель показав впродовж 12 років і тепер ще показує стільки сили волі, стільки знання справи, стільки винахідливості в різних додатках гальванізму до практичної медицини, що його сміливо можна вважати не лише у нас, а, можливо, й усюди майже єдиним з цього предмету представником між лікарями" [5]. До цієї думки приєдналися С. Я. Нечаєв і К. О. Розенберг.

1842 року М. І. Пирогов самостійно і в складі Тимчасового медичного комітету залучався до випробовування і оцінювання різноманітних лікарських засобів і методів лікування, а також до рецензування наукових праць. Наприклад, у жовтні 1842 р. йому, Х. Х. Соломону та К. К. Зейдліцу було запропоновано оцінити лікувальну дію засобів для загоювання ран та опіків, запропонованих Пфейфером і Франком, які в результаті випробувань виявились малоефективними. У жовтні того ж 1842 р. М. І. Пирогову було доручено розглянути керівництво для фельдшерів, складене лікарем Шевельовим. У жовтні 1843 р. - розглянути твір англійського лікаря Вейта, а у жовтні 1845 р. - дати висновок щодо надісланої з Парижу кровоспинної рідини.

До кожного доручення вчений відносився дуже серйозно, дослідження проводив ретельно. Медична рада МВС неодноразово залучала М. І. Пирогова до оцінювання хірургічних інструментів, лікарських і фельдшерських кишенькових наборів. Інколи на засідання Медичної ради виносились питання, пов'язані з судово-медичними випадками, з проведеними операціями чи лікуванням, що призвели до смерті пацієнта. М. І. Пирогову доводилося брати участь в обговоренні і таких випадків. Свої висновки він завжди робив обережно, лише після глибокого вивчення документів. Як правило, Медична рада МВС з його висновками погоджувалась.

Робота М. І. Пирогова була відзначена. Міністр народної освіти С. С. Уваров у донесенні військовому міністру від 11.12.1842 р. звернувся з клопотанням про представлення до нагород професорів Пирогова і Зейдліца. Зокрема він пише: "я вбачаю за справедливість клопотати перед Його Імператорською Величністю про нагороду Пирогова і Зейдліца за їх працю як членів тимчасового медичного комітету" [3].

У Медичній раді переважав погляд на факультетські справи не бюрократичний, а науковий і всі прогресивні вимоги факультетів знаходили там підтримку і подальший розвиток. Найважливішою справою Пирогова і його товаришів був перегляд екзаменаційного статуту. В якості досить впливового члена комісії М. І. Пирогов запропонував і провів цілу низку перетворень. Розглядаючи загальний статут університетів, вчений вказував як на один із значних його недоліків - велику кількість іспитів і вчених ступенів, які були гальмом для університетської науки.

"Я знаю з особистого досвіду, - зазначає він, - як спец-

іальне совісне старання заняття наукою мало приваблює людину піддаватись тривалим і повторюваним іспитам; займаючись спеціально і під час мого перебування в університеті і після хірургією, я б ніколи не погодився піддавати себе іспитам на ступінь доктора медицини і хірургії, якби від мене цього вимагали для зайняття кафедри хірургії" [10].

Продовжуючи думку з цього приводу М. І. Пирогов писав: "У старому екзаменаційному статуті допускались цілих шість медичних ступенів: три ступені лікаря (лікар 1-го, 2-го і 3-го відділення), доктор медицини, доктор медицини і хірургії і медико-хірург. Я запропонував наступні два ступені: лікаря і доктора медицини, але мій проект не пройшов, і замість двох прийняті були три ступені - лікаря, доктора медицини та доктора медицини і хірургії" [11].

Намагаючись скоротити кількість випробувань і вчених ступенів, Пирогов водночас наполягав на некорисності при оцінюванні знань різних оцінок. Він писав: "Я наполягав, аби при факультетських іспитах на ступінь вимагалось від тих, хто складає іспит, замість всіляких дроблень чи оцінок, як наприклад "задовільно", "посередньо", "добре", "відмінно" і таке інше, - лише дві відмітки чи дві поправки: відповіді "так" чи "ні" на запитання з кожного предмету: достойний ступеня, на який екзаменується, чи недостойний? Введення демонстративних випробувань з анатомії, терапії і хірургії запропоновано було також мною, і прийняте одноголосно" [7].

Нова кафедра госпітальної хірургії і терапії, заснована за проектом М. І. Пирогова, в Санкт-Петербурзькій МХА була прийнята комісією і затверджена Міністерством народної освіти для всіх університетів.

Поставивши викладання хірургії в медико-хірургічній академії на небувалу висоту, пов'язавши кафедру хірургії з клінікою, Пирогов цим не задовільнився і задумав перетворити також і викладання анатомії введенням систематичних практичних занять на трупах.

21 жовтня 1844 р. професор Бер, Зейдліц і Пирогов внесли до конференції академії пропозицію про створення особливого анатомічного інституту, яка була "високим повелінням" затверджена 28 січня 1846 р.

У рапорті Пирогов характеризує напрямок своїх анатомічних знань як переважно прикладний і вказує на важливість вивчення анатомії для лікарів.

"Найбільш високою для мене нагородою, - писав він, - я визнав би, якби мені вдалося довести нашим лікарям, що анатомія не складає, як багато хто думає, одну лише абетку медицини, яку можна без жалю забути, коли ми навчимося абияк читати по складах; але що вивчення її також однаково необхідне як початківцю, так і тим, кому довірені життя і здоров'я інших" [7].

Визначним у житті та діяльності М. І. Пирогова був 1847 рік, коли в країні вперше був застосований ефірний і хлороформний наркоз. Цього року Микола Пирогов тричі доповідав на засіданнях Медичної ради про

результати своїх досліджень застосування ефіру.

Вплив наркозу вивчався не лише на хворих, але й на здорових людях. Досліди М. І. Пирогов проводив і на собі, і на своїх близьких помічниках. Він досліджував безпосередню дію ефіру на нервову тканину при введенні його у кров, у перерізану трахею і пряму кишку. З допомогою майстра Рооха, який працював на Санкт-Петербурзькому інструментальному заводі, Микола Іванович сконструював оригінальну маску для інгаляційного наркозу. Результати досліджень Пирогов опублікував у низці своїх робіт, зміст яких переконливо свідчить про той великий вклад, який зробив вчений у розвиток знеболення.

14 лютого 1847 року Пирогов провів у другому військово-сухопутному госпіталі, де розміщувалась його клініка, свою першу операцію під ефірним наркозом у виснаженої 35-річної хворої, яка страждала запущеним раком молочної залози. Видалення залози продовжувалось дві з половиною хвилини, і хвора болю не відчувала.

У повідомленні від 1 квітня 1847 р. М. І. Пирогов писав: "Вважаю за необхідне звернути увагу Ради на відкриття, зроблене мною цими днями... На підставі дослідів на тваринах і на спостереженнях, зроблених мною вже понад п'ять разів біля ліжка хворого, я ввів для застосування зовсім інший спосіб етеризування саме не через дихання, а через введення ефірних парів у нижню частину кишкового каналу. Цей спосіб має стільки переваг перед попереднім, що він, безумовно, замінить його з великими зручностями для хворих майже в усіх випадках" [12].

М. І. Пирогов стверджував, що не він першим застосовував прямокишковий спосіб введення ефіру. У рідкому вигляді пробували вводити ефір і до нього. Відкриття Пирогова було в тому, що він першим у світі застосував для прямокишкового наркозу пари ефіру, для чого і винайшов новий прилад - клізопомпу.

8 липня 1847 року М. І. Пирогов у супроводі П. Ю. Неммерта і старшого фельдшера Санкт-Петербурзького шпиталю Калашникова відправився у відрядження на Кавказ з метою надання допомоги лікарям у застосуванні ефірного наркозу в воєнно-польових умовах.

Слід зазначити, що застосування знеболення внаслідок своєї новизни зустрічало з боку поранених недовіру, настороженість, страх. Пирогов прагнув перебороти ці настрої, застосовуючи знеболення в присутності здорових солдатів чи інших поранених.

У "Звіті" він писав: "Найбільш втішний результат ефі-

рування був той, що операції, які проводились нами в присутності інших поранених, зовсім не лякали, а навпаки, заспокоювали їх у своїй долі" [8].

План побудови "Звіту", наведена документація, принципова, суворо наукова об'єктивність в аналізі та синтезі спостережень, обґрунтованість висновків, роблять цей твір М. І. Пирогова класичним. Успішне застосування ефіру у воєнно-польових умовах відкрило нову сторінку в історії медицини.

Застосовуючи ефір, М. І. Пирогов старанно вивчав стадії наркозу, реакції окремих осіб, пов'язаних як з віком, так і з особливостями нервової системи.

1856 року М. І. Пирогов залишив Санкт-Петербург. З 1861 року він оселився в садибі Вишня, де займався веденням господарства. Проте не це було його головним заняттям - дні вченого були заповнені лікувальною діяльністю. Тут він створив першу на Поділлі сільську лікарню, адже турбота про хворих завжди була у Пирогова основним життєвим пріоритетом.

До надзвичайного хірурга потягнулася низка хворих з усього південно-західного краю, а також із найвіддаленіших міст і населених пунктів.

У сільській глухомані вчений зі світовим ім'ям довів необхідність, можливість і ефективність надання медичної допомоги сільському населенню і на особистому прикладі показав, як її слід організовувати.

Окрім цього, Микола Іванович звернувся до Медичного департаменту Міністерства внутрішніх справ з клопотанням дозволити відкрити сільську аптеку, що вкрай необхідна. Адже до нього звертається величезна кількість хворих, яким нерідко потрібна невідкладна медична чи оперативна допомога.

Медична рада, взявши до уваги викладені обставини, надала дозвіл Таємному раднику Пирогову у селах Вишня і Шереметка Подільської губернії Вінницького повіту відкрити сільську аптеку на законних підставах з правом вільної продажі ліків і аптечних перев'язувальних засобів., про що повідомила подільського губернатора. Рішення було підписане С. В. Хотовицьким, М. Ф. Здекауером, Е. Е. Ейхвальдом і іншими членами Медичної ради [2].

Варто зазначити, що проживаючи у Вишні, Микола Іванович залишався спочатку дорадчим, потім відсутнім і, нарешті, до кінця свого життя, почесним членом Медичної ради при Міністерстві внутрішніх справ.

Список посилань

1. Аронов, Г. Ю. (2008). Легенди і бувальщина київської медицини (люди, факти, події, документи). *История медицины и фармации*, 11, 247.
2. Библиотека ВМОЛА Ф.З., спр. 39, кв 15522/3, А №2925.
3. Экспонат Национального музея-садиби М.И. Пирогова. KB - 11939/1, А-93.
4. Экспонат Национального музея-садиби М.И. Пирогова. KB - 12382/8, А-395.
5. Экспонат Национального музея-садиби М.И. Пирогова. KB - 12383/2, А-396.
6. Медицинский Советъ Министерства внутренних делъ. (1913). Краткий исторический очеркъ. (сост. уч. секр. А.И. Моисеевымъ) (с. 2, 3, 5, 17). СПб.
7. Пирогов, Н. И. (1950). *Севастопольские письма и воспоминания*. (с. 476, 478).
8. Пирогов, Н. И. (1952). *Отчет о путешествии по Кавказу*. (с. 75). М.
9. Пирогов, Н. И. (1962). *Собр. соч. в 8 томах*. (т. 8). М.: Медгиз.
10. Пирогов, Н. И. (1985). *Избранные педагогические сочинения*.

- ня. М.: Педагогіка.
11. Пирогов, Н. И. (2008). *Вопросы жизни. Дневник старого врача*. (с. 362-363). СПб.
 12. Пирогов, Н. И. (2010). *Очерки жизни и творчества*. (с. 154). СПб.
 13. Шерстнева, Е. В. (2017). *Деятельность Медицинского совета МВД в области лекарственного обеспечения населения (XIX - нач. XX в.)*. Проблемы социальной гигиены здравоохранения и истории медицины. М.
 14. Юдин, С. С. (1968). *Размышления хирурга* (с. 16-17). М.: Медицина.
- References**
1. Aronov, H. Yu. (2008). *Lehendi i buvalshchyna kyivskoi medytsyny (liudy, fakty, podii, dokumenty)* [Legends and events of Kyiv medicine (people, facts, events, documents)]. *Istoriya meditsyny i farmatsii - History of medicine and pharmacy*, 11, 247.
 2. Biblioteka VMOLA F.Z., spr. 39, kv 15522/3, A №2925 [Library VMOLA F.Z., ref. 39, apt 15522/3, A №2925].
 3. Ekspонат Natsionalnoho muzeiu-sadyby M.I. Pyrohova [Exhibit of the National Museum-Estate M.I. Pirogova]. KV - 11939/1, A-93.
 4. Ekspонат Natsionalnoho muzeiu-sadyby M.I. Pyrohova [Exhibit of the National Museum-Estate M.I. Pirogova]. KV - 12382/8, A-395.
 5. Ekspонат Natsionalnoho muzeiu-sadyby M.I. Pyrohova [Exhibit of the National Museum-Estate M.I. Pirogova]. KV - 12383/2, A-396.
 6. Meditsinskiy Sovet Ministerstva vnutrennikh del. (1913). [Medical Council of the Ministry of Internal Affairs. (1913)]. *Kratkiy istoricheskiy ocherk. (sost. uch. sekr. A.I. Moiseevym)* [A brief historical sketch. (compiled by academic secretary A.I. Moiseev)] (s. 2, 3, 5, 17). SPb.
 7. Pirogov, N. I. (1950). *Sevastopolskie pisma i vospominaniya* [Sevastopol letters and memoirs]. (s. 476, 478).
 8. Pirogov, N. I. (1952). *Otchet o puteshestvii po Kavkazu* [Caucasus Travel Report]. (s. 75). M.
 9. Pirogov, N. I. (1962). *Sobranie sochineniy v 8 tomakh* [Collected Works in 8 volumes]. (t. 8). M.: Medgiz.
 10. Pirogov, N. I. (1985). *Izbrannye pedagogicheskie sochineniya* [Selected pedagogical essays]. M.: Pedagogika.
 11. Pirogov, N. I. (2008). *Voprosy zhizni. Dnevnik starogo vracha* [Life questions. Diary of an old doctor]. (s. 362-363). SPb.
 12. Pirogov, N. I. (2010). *Ocherki zhizni i tvorchestva* [Essays on life and work]. (s. 154). SPb.
 13. Sherstneva, Ye. V. (2017). *Deyatel'nost Meditsinskogo soveta MVD v oblasti lekarstvennogo obespecheniya naseleniya (XIX - nach. XX v.)* [Activities of the Medical Council of the Ministry of Internal Affairs in the field of drug supply to the population (XIX - early XX century)]. *Problemy sotsialnoy gigieny zdoravookhraneniya i istorii meditsyny* [Problems of social hygiene of health care and the history of medicine]. M.
 14. Yudin, S. S. (1968). *Razmyshleniya khirurga* [Reflections of a surgeon] (s. 16-17). M.: Meditsina.

PARTICIPATION OF M. I. PIROGOV IN THE WORK OF THE MEDICAL COUNCIL OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS AND THE MEDICAL COMMISSION AT THE MINISTRY OF PUBLIC EDUCATION

Kovalenko L. G., Antoshchuk K. F., Yukalchuk M. I.

Annotation. This article is about M. I. Pyrohov's participation in the activity of Medical Board of the Ministry of Internal Affairs and Medical Interim Committee at the Ministry of Health, about graduate medical education reform in the Russian Empire, the establishment of the Medical Department in St. Volodymyr Kyiv University.

Keywords: M. I. Pyrohov, Medical Board, Medical Interim Committee, Academy of Medicine and Surgery, ministry, reform, university, medical department.